

Article history:

Received: 18 May 2024

Received in revised form: 1 June 2024

Accepted: 1 July 2024

Published online: 18 December 2024

Identifying and Leveling the Factors that Makes Up the Collective Memory of Iranian Football

Faezeh Haghzadeh

Department of Sport Management, Faculty of Sport Sciences and Health, University of Tehran, Tehran, Iran

Ehsan Mohamadi Turkmani

Corresponding Author, Department of Sport Management, Faculty of Sport Sciences and Health, University of Tehran, Tehran, Iran. ehsan.mohamadi@ut.ac.ir

Amin Dehghan Ghahfarokhi

Department of Sport Management, Faculty of Sport Sciences and Health, University of Tehran, Tehran, Iran

Article Info

Article type:

Research Article

Keywords:

collective memory,
football celebrities,
Iranian football history,
lived experiences,
prominent characters

ABSTRACT

Introduction: The aim of the current research was to identify and stratify the factors that make up the collective memory of Iranian football.

Methods: The research was mixed in terms of practical purpose, in terms of exploratory nature, and in terms of execution method, which was carried out as a descriptive survey. The statistical population of the research included veterans of the country's football, experienced national coaches, university professors, researchers in the field of football and experienced football managers. The criteria of the interviewees were first of all complete expertise in football and the historical events of the country's football, and also football managers had management experience of more than 10 years and have full knowledge of the current football issues. In the qualitative part, the purposeful sampling method was used, and a total of 17 interviews were conducted. The data obtained from the interviews were analyzed with thematic analysis technique. In the quantitative part, using Excel software, an interpretive structural questionnaire was analyzed and factors were ranked and prioritized.

Results: According to the analysis of the interviews through open coding; A number of 73 open codes were discovered and marked in the texts of the interviews, the desired codes were converted into 17 sub-themes and the sub-themes were classified into 6 main themes based on semantic similarity. Also, according to the leveling of the factors that make up the collective memory of Iranian football, it was found that the dimensions are in four levels. At the first and lowest level, there were two components of lived experiences and consequences. On the second level, there was a component of places; In the third level, there were two components of media and events, and in the last level and the most important level in terms of influence, there were prominent characters.

Conclusion: In a general conclusion, it should be mentioned that Iranian football has a good collective memory and football fans have many memories of Iranian football in their minds, and Iranian national football has strong roots.

Cite this article: Haghzadeh, F. , Mohamadi Turkmani, E. and Dehghan Ghahfarokhi, A. (2024). Identifying and stratifying the factor of collective memory of Iranian football. *New Approaches in Sports Mmanagement*, 12(46), 84-102. doi: 10.22034/ntsmj.2024.2029553.1003

Publisher: Iranian Scientific Association of Sports Management

Extended Abstract

Introduction

A crucial aspect of identity systems is how individuals within a group perceive and interpret their past, known as collective memory. This collective memory reflects the epistemological framework of a group shaped by shared experiences. Members of a social group understand their world through a collective lens formed by their common context. Historical memory, intimately linked to oral history, encompasses individual as well as group memories. Unlike individual recollections, historical memory focuses on the construction and formation of shared experiences across societies and groups. It is the collective representation of past events that shapes a group's identity, current circumstances, and future outlook. Social groups reconstruct their pasts to align with contemporary needs, influencing how individual members—defined by generation, nation, ethnicity, or religion—interpret history. Essentially, historical memory involves processes of remembering and forgetting that foster cultural and intellectual unity among group members, enhancing their social bonds. Collective memory plays a significant role in shaping collective identity, particularly within new social movements, where sport is particularly prominent. The desire to preserve and defend this identity often prompts collective actions that reference more or less institutionalized histories and memories. The preservation, interpretation, and representation of memory are intrinsically linked to power dynamics. New social movements frequently revive histories that have been forgotten or marginalized due to institutional pressures. Through their communicative memory and alternative historical perspectives, these movements act as “memory entrepreneurs” or “memory agents,” challenging institutionalized narratives or bringing overlooked memories to light. Consequently, memory is not uncontested, and sports—especially football—serve as a vital arena for the expression and negotiation of collective memory.

Football has become a platform for creating symbolic collective images of history. Research on collective memory in football and sport generally focuses on two areas. First, scholars have explored the connections between public, social, cultural, and political history and football, examining how football events relate to nation-state histories, European identities, and memories of wars or public disasters. Second, the role of collective memory is often confined within the realm of sport, highlighting the commemoration of specific events, national playing styles, notable performances, and sporting heroes. Additionally, logos representing club identity, along with aesthetics, emotional experiences, and memories of conflicts with authorities, contribute to both individual and collective memory. Thus, collective memory reinforces solidarity, community, and the social identity of support groups through shared narratives of the past.

Recent research indicates that various aspects of collective memory—ranging from sociocultural assets to abstract forms of relational memory rooted in nostalgia and shared experiences—are vital tools for civic engagement and activism among football fans. The value and approach to collective memory are shaped by transnational patterns among fans and their multifaceted identities, which have developed not only in relation to specific football clubs but also around a shared understanding of football that transcends borders. In Iran, the study of collective memory currently emphasizes history, media, and identity, focusing more on the mechanisms of production rather than on cultural memory itself. Nevertheless, national football is one of the most popular and nostalgic sports in the country. Given the significant events and milestones in the history of Iranian football that resonate in the public consciousness, examining the concept of collective memory in this context is essential. Therefore, the present study seeks to identify the elements that constitute the collective memory of Iranian football.

Methods

This research falls into the applied category in terms of purpose, is exploratory in nature, and employs a mixed-methods approach (quantitative and qualitative) for implementation. It was conducted in two phases. In the first phase, interviews with experts—including veteran football players, experienced national coaches, university professors, researchers, and seasoned managers—were conducted to identify the factors constituting the collective memory of the country's football. Interviewees were selected based on their expertise in football and historical events, as well as their managerial experience and knowledge of current issues in Iranian sports, particularly football. The identified elements were then prioritized using the interpretive structural model (ISM). Purposive sampling was employed, and interviews continued until theoretical saturation was achieved, resulting in a total of 17 interviews. In the second phase, to complete the interpretive structural questionnaire, the research targeted professors and researchers in the sociology of sport and football, who were also selected

purposefully. This questionnaire was completed by 11 individuals, and the responses were analyzed using interpretive structural modeling.

Results

To conduct qualitative analyses, a general understanding of the phrases and concepts in the interview texts was first achieved through multiple readings. This was followed by open coding, resulting in the identification of 73 open codes, which were then condensed into 17 sub-themes. These sub-themes were classified into 6 main themes based on semantic similarity, with each theme addressing a specific topic or area. Notably, both observable aspects of the text and its underlying content were considered during the classification process. The main themes included characters, events, places, media, lived experiences, and consequences. The results of the interpretive structural model revealed that the factors constituting the collective memory of Iranian football are organized into four levels. The first, or lowest, level includes lived experiences and consequences. The second level comprises places, while the third level consists of media and events. The fourth and most influential level features prominent personalities.

Conclusion

The elements constituting the collective memory of Iranian football are organized into four levels. At the most significant level are personalities, which is logical since they are the key components of individual memories. Without these figures—players, coaches, reporters, and others—no memories would persist in the minds of fans, as they are the main actors in all events. The absence of players means that special events do not occur, the media neglects sports, role models are not sought, and personal brands lack fans. Thus, it is justified that personalities are the most important element of Iranian football's collective memory.

At the third level of the interpretive structural model are media and events. This finding is supported by the notion that memories cannot be created or solidified without media. For instance, while the memories of the Persepolis-Esteghbal derby have been discussed for years, a lack of film or photos means they are not widely remembered, affecting only those who were present. Therefore, the media plays a crucial role in shaping the collective memory of Iranian football. Events are also significant; players at the previous level create events, whether through games, competitions, or notable occurrences. These events are well-engraved in the audience's minds, justifying their higher placement in the model.

The second level features the component of places. Places resonate more with those who were physically present at events, which is why they are ranked lower; they cannot fully capture the experiences of individuals at Azadi, Amjadiyeh, or Takhti Stadiums. At the first level, with the least influence, are the components of consequences and lived experiences. These elements play an indirect role in the collective memory of Iranian football and occasionally have ideological significance, explaining their lower degree of influence compared to others. In conclusion, Iranian football possesses a rich collective memory, with fans holding numerous memories that indicate a strong identification that can be leveraged to achieve various goals.

Keywords: Collective memory, football celebrities, Iranian football history, lived experiences, prominent characters.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines: The study adhered to the American Psychological Association's Code of Ethics on consent and anonymity, as well as the Declaration of Helsinki's principles for research. However, ethics approval and informed consent were not required for this non-interventional study because anonymized data were used. We included the consent statement in the interview protocol and obtained participants' consent before beginning the interviews.

Funding: This research received no specific grant from the public, commercial, or not-for-profit funding agencies.

Authors' contribution: The supervisor conceived and designed the study as the second author. The first author, a student, acquired, analysed, and interpreted the data under the supervision of the second authors. Manuscript preparation was conducted by the first author with oversight from the second and third authors.

Conflict of interest: None of the authors have any financial, interpersonal, or other connections to other people or organizations that would create a conflict of interest.

شناسایی و سطح‌بندی عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران

گروه مدیریت ورزشی، گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی و تندرستی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

فائزه حق زاده

نویسنده مسؤول، گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی و تندرستی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

احسان محمدی ترکمانی

ehsan.mohamadi@ut.ac.ir

گروه مدیریت ورزشی، دانشکده علوم ورزشی و تندرستی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

امین دهقان قهفرخی

چکیده

اطلاعات مقاله

مقدمه: هدف تحقیق حاضر شناسایی و سطح‌بندی عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران بود.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

روش: تحقیق از نظر هدف کاربردی، از نظر ماهیت اکتشافی، و از نظر شیوه اجرا آمیخته بود که به صورت توصیفی پیمایشی اجرا شد. جامعه آماری تحقیق شامل پیشکسوتان فوتبال کشور، مربیان با سابقه کشور، اساتید دانشگاه، محققان حوزه فوتبال و مدیران با سابقه فوتبال بودند معیارهای افراد مورد مصاحبه، ابتدا تخصص کامل در مورد فوتبال و اتفاقات تاریخی فوتبال کشور بود، همچنین مدیران فوتبال سابقه مدیریتی بالای ۱۰ سال داشته باشند و نسبت به مسائل روز فوتبال آگاهی کامل داشته باشند. در بخش کیفی از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد که در مجموع ۱۷ مصاحبه انجام شد. داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با تکنیک تحلیل تم، تجزیه و تحلیل شد. در بخش کمی با استفاده از نرم‌افزار اکسل، پرسشنامه ساختاری تفسیری، تحلیل شد و اولویت‌بندی عوامل انجام شد.

یافته: طبق تحلیل مصاحبه‌ها از طریق کدگذاری باز؛ تعداد ۷۳ کدباز در متون مصاحبه‌ها کشف و علامت‌گذاری شد، کدهای موردنظر به ۱۷ تم فرعی تبدیل شد و تم‌های فرعی نیز بر اساس مشابهت معنایی در ۶ تم اصلی طبقه‌بندی شد. همچنین با توجه سطح‌بندی عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران مشخص شد که ابعاد در چهار سطح قرار دارند. در سطح اول و پایین‌ترین سطح دو مؤلفه تجارب زیسته و پیامد قرار داشت. در سطح دوم مؤلفه اماکن قرار داشت؛ در سطح سوم دو مؤلفه رسانه‌ها و وقایع جای داشتند و در آخرین سطح و مهم‌ترین سطح از نظر نفوذ، شخصیت‌ها قرار داشت.

بحث و نتیجه‌گیری: در یک نتیجه‌گیری کلی باید ذکر کرد که فوتبال ایران از حافظه جمعی خوبی برخوردار است و فوتبال دوستان خاطرات زیادی از فوتبال ایران در ذهن خود دارند و فوتبال ملی ایران از ریشه قوی برخوردار است.

کلیدواژه‌ها:

تاریخ فوتبال ایران،

تجارب زیسته،

حافظه جمعی،

شخصیت‌ها،

مشاهیر فوتبال

استناد: حق زاده، فائزه، محمدی ترکمانی، احسان و دهقان قهفرخی، امین. (۱۴۰۳). شناسایی و سطح‌بندی عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران. رویکردهای نوین

در مدیریت ورزشی، ۱۲(۴۶)، ۸۴-۱۰۲. doi: 10.22034/ntsmj.2024.2029553.1003

مقدمه

یکی از مهم‌ترین عناصر سازنده نظام‌های هویتی، شیوه درک و تفسیر افراد یک گروه از گذشته خود، یعنی حافظه جمعی^۱ آن گروه است. حافظه جمعی، نظام معرفتی یک گروه مورد تجربه زیسته را آشکار می‌نماید. افراد عضو یک گروه اجتماعی به واسطه زمینه مشترک گروهی، دنیای اجتماعی را از خلال چارچوب جهان‌بینی گروه مرجع خود تجربه می‌نمایند (کاملی و مصطفی پور، ۱۳۹۳). حافظه تاریخی یک جامعه ارتباط تنگاتنگی با تاریخ شفاهی آن نیز دارد، و هردوی آن‌ها برگرفته از خاطرات افراد آن جامعه هستند، با این تفاوت که حافظه تاریخی نه تنها خاطرات فردی را در بر گرفته، بلکه خاطرات جمعی و حافظه اجتماعی را نیز در گروه‌ها و جوامع مختلف تشکیل می‌دهد و به جای تمرکز بر داستان و راوی بر چگونگی تشکیل و ساخته شدن خاطرات تمرکز دارد (آسمان^۲، ۲۰۰۸). حافظه تاریخی یا حافظه جمعی به بازنمایی حوادث گذشته توسط یک گروه گفته می‌شود، گذشته‌ای که اعضای گروه عموماً در آن سهیم بوده و به‌طور جمعی آن را یادآوری می‌کنند. حافظه تاریخی هر جامعه یا گروه هویت گروه، شرایط حال و نگرش به آینده اعضای آن گروه یا جامعه را می‌سازد. به‌عبارت‌دیگر، گروه‌های اجتماعی با توجه به نیازهای خود و بر اساس مقتضیات زمان اقدام به بازسازی گذشته می‌کنند و عضویت در هر گروه اجتماعی (مانند نسل، ملت، قومیت، مذهب) تعیین‌کننده‌ی شناخت فرد از اتفاقات گذشته است. با تعریفی ساده‌تر، حافظه تاریخی عبارت است از مجموعه فرآیندهای یادآوری و فراموشی حوادث که در بین اعضای یک گروه، قوم یا ملت رایج بوده و باعث ایجاد مشترکات فکری و فرهنگی در بین افراد می‌شود و آنان را از نظر اجتماعی به یکدیگر نزدیک‌تر می‌کند (جان‌علیزاده، علی وردی نیا، و فرزید، ۱۳۹۶).

اگرچه به‌زعم محققان، سنت مطالعات حافظه همچنان حوزه‌ای چند رشته‌ای باقی‌مانده، تنوع مطالعات صورت گرفته در این قلمرو و افزایش آثار منابع نظری و تجربی تولیدشده در سال‌های اخیر نوید شکل‌گیری قلمروی بین‌رشته‌ای را بدان بخشیده است. مطالعات حافظه در حال حاضر هم به‌عنوان پشتوانه مطالعات نظری و هم در حوزه مطالعات تجربی دستاوردهای قابل‌تأملی به همراه داشته است که برخی از موضوعات محوری آن روشن کردن رابطه ذهن، فرهنگ و تاریخ؛ نحوه ساختن گذشته به‌واسطه حافظه؛ نحوه شکل‌گیری حافظه‌های جمعی مشترک (رسمی و عامه‌پسند)؛ نحوه به‌کارگیری تاریخ در بازسازی حافظه و اشتراکات آن‌ها؛ تنوع در مکان‌های حافظه؛ و قرائت و رمزگشایی از آن‌ها است. با این حال، چنان‌که اشاره شد، سهم مطالعات بین‌رشته‌ای در این قلمرو و به‌ویژه مطالعات فرهنگی، ورزشی، اجتماعی و سیاسی همچنان ناکافی است. حافظه نقش محوری در فهم حیات فرهنگی دارد، نه از آن جهت که به گذشته مربوط است، بلکه از آن رو که حافظه چهارچوب رابطه ما با گذشته به شمار می‌آید (ذکایی، ۱۳۹۰).

معرفی مفهوم حافظه جمعی توسط هالباکس^۳ الهام‌بخش درک دقیق‌تری از این مفهوم بود. آسمان (۲۰۱۱)، به‌ویژه، چهار شکل متمایز از خاطرات - تقلیدی، مادی، ارتباطی، و فرهنگی - را توضیح داد که دو شکل اخیر مستقیماً به حافظه جمعی هالباکس می‌پردازند. حافظه ارتباطی، مشابه حافظه جمعی ترویج شده توسط هالباکس (۱۹۹۲)، از خاطرات اخیر تشکیل شده است که در طول تعاملات شخصی و پیوندهای عاطفی در درون و بین گروه‌ها ارتباط برقرار می‌کنند (آسمان، ۲۰۰۸). برعکس، حافظه فرهنگی توسط شخصیت‌های اسطوره‌ای و نمادین باواسطه در آیین‌ها، متون یا شمایل‌ها ساخته می‌شود. درحالی‌که حافظه ارتباطی غیر نهادی، بدون ساختار، فردی و به‌طور بالقوه برای همه اعضای یک گروه اجتماعی قابل‌دسترسی است، حفظ و تفسیر حافظه فرهنگی نهادینه شده است. آن‌ها به حاملان خبره حافظه اختصاص داده می‌شوند (آسمان، ۲۰۱۱). از این رو، حافظه فرهنگی به بازیگران اجتماعی در ارزیابی انعکاسی واقعیت در نتیجه اعمال تفسیری کمک می‌کند (نومراتو و سوبودا^۴، ۲۰۲۱). موضوع حافظه همیشه به چارچوب‌های اجتماعی که حافظه آن‌ها را سازمان می‌دهد، بستگی دارد. بنابراین، به خاطر سپردن یک فرآیند روانی است، درحالی‌که حافظه، تجدید مداوم یا پراکنده یک تصور درباره گذشته است. در سه دهه گذشته، یک جناح تحقیقاتی قدرتمند با تمرکز بر «ساخت حافظه جمعی» در چارچوب رویکرد میان‌رشته‌ای به این پدیده تأسیس شد. آسمان (۲۰۰۸) تأکید می‌کند که حافظه جمعی نشان‌دهنده گروهی از خاطرات مشترک یک جامعه است و از آنجایی که به یک جامعه گره خورده است، حافظه جمعی میوه شکننده یک اجماع لحظه‌ای در جامعه است. "مفاهیم مکان و زمان حافظه جمعی به‌طور حیاتی با اشکال ارتباطی درون یک گروه مرتبط است که ارتباط آن تأثیرگذار و مبتنی بر ارزش است. ویژگی دیگری از حافظه جمعی وجود دارد که

1 Collective memory

2 Assmann

3 Halbwachs

4 Numerato, & Svoboda

بیشترین ارتباط را با گره خوردن به یک گروه دارد، پتانسیل بازسازی است. بنابراین، به خاطر سپردن، اثر بازسازی دارد؛ نمی‌تواند گذشته را آن‌طور که هست حفظ کند؛ پیوسته از طریق چارچوب رابطه‌ای متغیر زمان حال به جلو سازمان‌دهی می‌شود. (آسمان، ۲۰۰۸). بنابراین حافظه جمعی با تغییرات اجتماعی و سیاسی سازگار می‌شود. از آنجایی که هویت‌های جمعی و معانی آن‌ها قابل تغییر هستند، «خاطرات» و ارزش‌هایی که آن هویت‌ها بر آن‌ها استوار هستند نیز تغییر می‌کنند؛ علاوه بر این، حافظه جمعی نقش مهمی در تشکیل هویت جمعی از جمله هویت جنبش‌های اجتماعی جدید ایفا می‌کند که در این بین ورزش در جایگاه بالایی قرار دارد. نیاز به حفظ و دفاع از این هویت اغلب منجر به اقدامات جمعی جدیدی می‌شود که ممکن است به تاریخ و حافظه جمعی کم‌وبیش نهادینه‌شده اشاره داشته باشد. شیوه‌های حفظ حافظه، تفسیر و بازنمایی همیشه با روابط قدرت درهم‌تنیده شده است (آن و هونگ^۱، ۲۰۱۸). جنبش‌های اجتماعی جدید، در واقع، تمایل به یادآوری تاریخی دارند که به دلیل فشارهای نهادی، فراموش یا به حاشیه رفته است. جنبش‌های اجتماعی، مبتنی بر حافظه ارتباطی خود و در عین حال شامل نسخه‌های جایگزین آگاهی تاریخی، «کارآفرینان حافظه» (کوبال و بکرا^۲، ۲۰۱۴) یا «عامل‌های حافظه» (برنتین^۳، ۲۰۱۶) را نشان می‌دهند که یا حافظه نهادینه‌شده را به چالش می‌کشند یا خاطره‌ای را که فراموش شده به یاد می‌آورند. بنابراین، خاطره بی‌رقیب نمی‌ماند و ورزش و به‌ویژه فوتبال، یکی از عرصه‌هایی است که کار حافظه جمعی در آن انجام می‌شود (پراسویچ و موستاپیچ^۴، ۲۰۱۴).

در ۲۹ نوامبر ۲۰۱۴ در جریان بازی خانگی لیورپول مقابل استوک سیتی، هواداران، بزرگی را نصب کردند که روی آن نوشته شده بود: "بگذار داستان یک پسر فقیر را برای تعریف کنیم:" با این کار، آن‌ها به آهنگی اشاره کردند که در حافظه جمعی هواداران لیورپول در مورد "اسکاسر تامی" که توسط "یک اسلحه قدیمی نازی‌ها" کشته شد، حک شد. اگرچه مثال در کشور انگلیس است، اما این ابراز نارضایتی از فوتبال مدرن اهمیت جهانی دارد (کرونین^۵، ۲۰۱۹). در دو دهه اخیر هواداران فوتبال فرهنگ فوتبال را بیشتر زیر سؤال برده‌اند. با فراخوان‌هایی برای دگرگونی فوتبال تجاری‌سازی شده، امنیتی شده، جهانی‌سازی شده، رسانه‌ای شده و پست‌مدرن اغلب به‌عنوان متصدی و مفسر تاریخ و حافظه جمعی رفتار کرده‌اند (میلوارد^۶، ۲۰۱۱؛ نومراتو و جولیانوتی^۷، ۲۰۱۸). اقلیت فعال هواداران فوتبال، با اشاره به تاریخ، نگرانی‌های خود را در مورد اینکه فوتبال معاصر چگونه می‌تواند باشد، ابراز کرده‌اند. هواداران فوتبال در سراسر ارجاعات خود به حافظه جمعی، بین آنچه قابل قبول و غیرقابل قبول است، اخلاقی و غیراخلاقی تمایز قائل شده‌اند. به‌عبارت‌دیگر، پرسش از گذشته ابزاری برای به چالش کشیدن حال و فراخوانی برای تغییرات در آینده است (هوچکین و رادستون^۸، ۲۰۰۳). در مقابل این پس‌زمینه، مهم است که حافظه جمعی می‌تواند نه تنها فوتبال، بلکه سایر حوزه‌های زندگی اجتماعی را آینه، چارچوب، ساختار، تعریف و تغییر دهد. به‌طور خاص، نقش و ماهیت حافظه جمعی را در کنش متضاد را بررسی می‌کند. اگرچه اینجا عمدتاً بر روی نمونه خاص هواداران فوتبال تمرکز دارد، اما از لحاظ نظری، مفهوم حافظه جمعی را توضیح داده می‌شود (آباسکا^۹، ۲۰۱۸)، علاوه بر این با تمرکز بر حافظه جمعی، به دانش نوظهور در مورد طرفداران فوتبال و فعالیت‌ها کمک شود (برانت و هرتل^{۱۰}، ۲۰۱۷؛ کلیلند^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۸؛ گارسیا و ژنگ^{۱۲}، ۲۰۱۷).

فوتبال مکانی را برای خلق تصاویر جمعی نمادین تاریخ ارائه کرده است. تمرکز بر حافظه جمعی در رابطه با فوتبال و ورزش به‌طور گسترده‌تر حول دو حوزه تحقیقاتی توضیح داده شد. اول، فرصت‌های تحصیلی بر پیوندهای بین تاریخ عمومی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و فوتبال متمرکز بود. در این راستا، نقش رویدادها و نمایش‌های فوتبال در مورد تاریخ دولت‌های ملی (بواندل، و آمارا^{۱۳}، ۲۰۱۹؛ دموفسکی^{۱۴}،

1 An, & Hong

2 Kubal, & Becerra

3 Brentin

4 Perasović, & Mustapić

5 Cronin

6 Millward

7 Giulianotti

8 Hodgkin, & Radstone

9 Abăseacă

10 Brandt, & Hertel

11 Cleland

12 García, & Zheng

13 Bouandel, & Amara

14 Dmowski

۲۰۱۵)، هویت‌های اروپایی (پیتا^۱، ۲۰۱۵)، حافظه ساخته شده حول محور جنگ‌ها (میلز^۲، ۲۰۱۶)، و یا بلاپای عمومی (۱۳) مورد بحث قرار گرفته است. دوم، نقش حافظه جمعی به شدت توسط حوزه ورزش، از جمله یادآوری رویدادهای ورزشی خاص، سبک‌های بازی خاص ملت، عملکردهای ورزشی قابل توجه، یا قهرمانان ورزشی محدود می‌شود. علاوه بر این، لوگوها، به‌عنوان نمادهای هویت باشگاه، همراه با زیبایی‌شناسی و تجربیات احساسی و همچنین خاطرات درگیری با مقامات، بخش دیگری از زندگی‌نامه فردی و خاطرات جمعی را تشکیل می‌دهند (هاجز و برنتین^۳، ۲۰۱۸). بنابراین، حافظه جمعی در خدمت تقویت همبستگی، جامعه و هویت اجتماعی گروه‌های حامیان حول روایت‌های گذشته است. تحقیقات اخیر نشان می‌دهد که جنبه‌های کم‌وبیش نهادینه‌شده حافظه جمعی که از دارایی‌های اجتماعی-فرهنگی گرفته تا اشکال انتزاعی‌تر از حافظه ارتباطی مبتنی بر نوستالژی و تجربیات مشترک نشأت می‌گیرد، به‌عنوان ابزار مهم مشارکت مدنی و کنشگری در میان هواداران فوتبال عمل می‌کند (نومراتو، ۲۰۱۸). تحقیقات مختلفی در حوزه حافظه جمعی فوتبال در خارج از کشور انجام شده است که بررسی آن‌ها بینش‌های ارزشمندی به ما ارائه می‌دهد؛ نومراتو و سووودا (۲۰۲۱) به بررسی نقش حافظه جمعی در حفاظت از جنبه‌های اجتماعی-فرهنگی و نمادین «سنتی» فوتبال در مقابل فرآیندهای کالایی شدن و جهانی شدن آن پرداخته و نشان دادند که حافظه جمعی مؤلفه مهمی از بسیج هواداران است و با حفاظت از مکان‌های خاص فوتبال از جمله نام باشگاه‌ها، آرم‌ها، رنگ‌ها، مکان‌ها، قهرمانان، تراژدی‌ها و تاریخ‌ها مرتبط است. فیتزپاتریک^۴ (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان خاطره جمعی فوتبال در مراسم بزرگداشت نظامیان بریتانیایی نشان دادند ابزاری کردن فوتبال در منظره خاطره نظامی، خطر تضعیف وحشت جنگ را به همراه دارد، زیرا بیش‌ازپیش به تصاویر بسیار واسطه و ظاهر احترام وظیفه‌آمیز، شبیه‌سازی خاطره، بیش از تأمل متفکرانه واقعی مرتبط می‌شود. بوتیکاوا^۵ (۲۰۱۸) بیان کردند استادیوم‌های فوتبال برای بسیاری از طرفداران فوتبال نه تنها مترادف با وابستگی ورزشی بلکه با هویت محلی نیز مرتبط هستند. استادیوم‌ها فضای نهایی را برای ایجاد یک حافظه جمعی مشترک از طریق برخوردهای اجتماعی، مذاکرات و همچنین جشن‌های متقابل فراهم می‌کنند. گرو^۶ (۲۰۱۵) بیان کرد فوتبال توده‌ها را به حرکت درمی‌آورد؛ نه تنها در آلمان، بلکه در تمام اروپا. فوتبال ورزش شماره یک در بسیاری از کشورهای اروپایی است و از این نظر، مسابقات فوتبال می‌تواند در شکل‌گیری هویت ملی یا اروپایی کمک کند. بینر^۷ (۲۰۰۸) استادیوم را در چارچوب بحث‌هایی درباره حافظه جمعی و یادبود سازی فضای اجتماعی در دو شهر برلین و بلفاست که با تقسیم‌بندی و رویدادهای آسیب‌زای گذشته مشخص شده‌اند، بررسی کرد. این مقاله استدلال می‌کند که مدت‌ها پس از پایان درگیری فیزیکی، یادآوری و فضاهای مورد استفاده برای ساختن و بازتولید حافظه جمعی همچنان توسط سیاست‌گذاران فرهنگی و همچنین عموم مردم مورد مناقشه قرار می‌گیرد. استائوف^۸ (۲۰۱۹) بیان کرد ورزش مجموعه بی‌پایانی از رویدادها را ایجاد می‌کند که احتمالاً می‌توانند تاریخی شوند. به‌طور هم‌زمان، همه ورزش‌ها حافظه ("خود") را به‌گونه‌ای سیستماتیک سازمان‌دهی می‌کنند که می‌توان ادعای تاریخی بودن را با دلایل موجه مطرح کرد. از یک طرف، مقایسه با صدها رویداد گذشته است که اجازه می‌دهد یک رویداد در حال انجام یا حتی یک رویداد آینده به‌عنوان "تاریخی" علامت‌گذاری شود. با این تفاسیر ورزش می‌تواند در بازنمایی‌های گذشته حضور داشته باشد و به‌تازگی مفهوم حافظه جمعی در ورزش به‌خصوص فوتبال جایگاه و اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده است. با این وجود پیشینه تحقیق در بخش داخلی و خارجی نشان می‌دهد، آن‌طور که باید و شادی به مفاهیم حافظه جمعی در ورزش پرداخته نشده است و خلأهای زیادی وجود دارد تا بتوان مفهوم حافظه جمعی را در فوتبال کشور بنا نهاد؛ از این رو پژوهش حاضر در پی پر کردن این خلأ تحقیقاتی است و عناصر سازنده حافظه جمعی را شناسایی می‌کند تا زمینه توجه پژوهشگران ایرانی به حافظه جمعی فوتبال کشور را فراهم آورد.

استدلال می‌شود که ارزش و رویکرد به حافظه جمعی تحت تأثیر الگوهای فراملی در بین هواداران و هویت‌های چندگانه آن‌ها است که نه تنها در رابطه با یک باشگاه فوتبال خاص بلکه در رابطه با درک خاصی از فوتبال که اغلب به‌صورت فراملی مشترک است، توسعه یافته است. امروزه در ایران، مطالعه حافظه جمعی در زمینه‌های تاریخ، رسانه و هویت متمرکز است. و محتوای تحقیق بیشتر در مکانیسم و

1 Pyta

2 Mills

3 Hodges, & Brentin

4 Fitzpatrick

5 Botiková

6 Groll

7 Bairner

8 Stauff

فرآیند تولید نهفته است و مطالعه حافظه فرهنگی مورد توجه کافی قرار نمی‌گیرد. با این حال، فوتبال ملی کشور به‌عنوان یکی از محبوب‌ترین و نوستالژی‌ترین ورزش‌ها در کشور در نظر گرفته شده است. با توجه به تاریخچه فوتبال در کشور و حوادث و اتفاقات مهمی که در تاریخ فوتبال کشور رخ داده و در ذهن مردم تداعی می‌شود، مهم است که مفهوم حافظه جمعی در آن بررسی شود. در ورزش کشور ما به‌خصوص فوتبال خاطره‌های زیادی نهفته است که در ذهن پیر و جوان جاودانه شده و با یادآوری آن‌ها هویت ملی کشور تداعی می‌شود، از گل خداداد عزیزی به استرالیا گرفته و گزارش ماندگار جواد خیابانی، تا صعود تیم ملی به جام جهانی در ادوار مختلف، بازی‌های حساسی که تیم ملی با آرژانتین، پرتغال و ... داشته، حساسیت بازی با تیم‌های عربی مخصوصاً عربستان، نمادهای ملی فوتبال کشور مانند استادیوم آزادی، شخصیت‌های معروف و جهانی فوتبال ایران مانند علی دایی، زنده‌یاد ناصر حجازی و... همه و همه تداعی خاطراتی می‌باشد که در ذهن هواداران و ورزش دوستان کشوری حک شده است. از این رو هدف این پژوهش حاضر شناسایی عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال ایرانی است تا بتوان به‌وضوح مشخص شود که فوتبال ملی در ذهن مردم کشور چگونه است، چه عناصری مشارکت‌کنندگان اصلی حافظه جمعی فوتبال ایرانی هستند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف در دسته تحقیقات کاربردی، از نظر ماهیت در حیطه پژوهش‌های اکتشافی و از نظر شیوه اجرا به‌صورت آمیخته انجام شد. این پژوهش در دو فاز انجام شد. ابتدا با مصاحبه با خبرگان تحقیق شامل پیشکسوتان فوتبال کشور، مربیان باسابقه کشوری، اساتید دانشگاه و محققان حوزه فوتبال، و مدیران باسابقه کشور به شناسایی عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال کشور پرداخته شد. معیارهای افراد مورد مصاحبه، ابتدا تخصص کامل در مورد فوتبال و اتفاقات تاریخی فوتبال کشور بود، همچنین مدیران فوتبال سابقه مدیریتی بالای در فاز دوم به سطح‌بندی سال داشته باشند و نسبت به مسائل روز ورزش ایران به ویژه فوتبال آگاهی کامل داشته باشند. اولویت‌بندی عناصر شناسایی شده با استفاده از مدل ساختاری تفسیری (ISM) پرداخته شد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد و مصاحبه تا رسیدن به اشباع نظری ادامه داشت. در مجموع ۱۷ مصاحبه انجام شد. در بخش دوم برای تکمیل پرسشنامه ساختاری تفسیری، جامعه آماری تحقیق اساتید و محققان حوزه جامعه‌شناسی ورزشی و فوتبال بودند که به‌صورت هدفمند انتخاب شدند؛ این پرسشنامه توسط ۱۱ نفر تکمیل شد و برآیند پاسخ‌ها وارد تحلیل مدل‌سازی ساختاری تفسیری شد. با شناسایی خبرگان در مرحله قبل و افرادی که تمایل به تکمیل پرسشنامه ماتریسی داشتند، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند اقدام به شناسایی خبرگان و توزیع پرسشنامه شد. پرسشنامه ISM یک ماتریس مربع ساده است که برای حل مسائل مدل‌سازی ساختاری-تفسیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. پرسشنامه مدل‌سازی ساختاری-تفسیری با روش مرسوم تدوین پرسشنامه طیف لیکرت طراحی نمی‌شود. در واقع برخلاف پرسشنامه‌های سنجش نگرش در اینجا از طیف لیکرت استفاده نمی‌شود. این پرسشنامه در واقع یک ماتریس ساده است که برای گردآوری دیدگاه خبرگان استفاده می‌شود. این پرسشنامه براساس مقادیر صفر و یک طراحی می‌شود به همین دلیل روایی و پایایی آن همانند روش‌های کمی ارزیابی نمی‌شود. خصیصه مورد بررسی در این روش، ارتباط میان عناصر است از آنجا که تمامی روابط ممکن در قالب یک ماتریس بررسی می‌شود بنابراین پرسشنامه ساختاری-تفسیری فی‌الذمه دارای روایی (اعتبار) است. پایایی پرسشنامه یا ابزار اندازه‌گیری با این امر سروکار دارد که ابزار اندازه‌گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی را به دست می‌دهد. از آنجا که پاسخ‌دهندگان در این روش خبرگانی هستند که سال‌ها سابقه کاری و تحصیلات عالی دارند بنابراین چنانچه خبرگان به‌درستی انتخاب شوند انتظار می‌رود دیدگاه آنها از ثبات کافی برخوردار باشد. بنابراین روش‌هایی مانند آلفای کرونباخ یا پایایی ترکیبی برای این نوع پرسشنامه اساساً مصداق ندارد.

با توجه به رویکرد آمیخته این تحقیق؛ روش تحلیل داده‌ها در دو بخش کیفی و کمی مجزا بود. در مرحله کیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها از تکنیک تحلیل تم^۱ استفاده شد. تحلیل تم روشی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوهای (تم‌ها) موجود درون داده‌ها است. این روش در حداقل خود داده‌ها را سازمان‌دهی و در قالب جزئیات توصیف می‌کند. اما می‌تواند از این فراتر رفته و جنبه‌های مختلف موضوع پژوهش را تفسیر کند. در بخش کمی با استفاده از نرم‌افزار اکسل، پرسشنامه ساختاری تفسیری، تحلیل شد و سطح‌بندی و اولویت‌بندی عوامل انجام شد. از استراتژی ممیزی برای ارزیابی پایایی و روایی استفاده شد. طوری که روایی و پایایی به‌طور فعال حاصل

شود. در پژوهش کیفی ممیزی پژوهش اشاره به سازوکارهایی دارد که برای تضمین تدریجی روایی و پایایی و در نتیجه دقت علمی یک پژوهش در طی فرآیند انجام پژوهش استفاده می‌شود. لذا به همین دلیل است که مهم‌ترین استراتژی‌هایی که برای اجرای ممیزی پژوهشی پیشنهاد شده است در بطن فرآیندهای این شیوه قرار دارد. مورد اول حساسیت پژوهشگر^۱ است؛ روایی و پایایی پژوهش فقط به تبحر پژوهشگر کیفی بستگی دارد. خلاقیت، حساسیت، انعطاف‌پذیری و مهارت پژوهشگر در استفاده از استراتژی‌های ممیزی است که روایی و پایایی را بررسی می‌کند. برای مثال تحلیل مستمر منجر به حدس‌ها و سؤال‌هایی می‌شود که نمونه‌گیری تعمدی را ایجاب می‌کند. پژوهشگر داده‌ها را تحلیل می‌کند و این تحلیل میزان درگیر کردن آزمودنی بعدی در پژوهش را تعیین می‌کند. مورد دوم انسجام روش‌شناسی^۲ هست؛ انسجام روش‌شناسی همسویی بین سؤال پژوهش و عناصر شیوه‌ی پژوهش را تضمین می‌کند. وابستگی متقابل اجزاء پژوهش کیفی ایجاب می‌کند که سؤال پژوهشی با شیوه پژوهش که داده‌ها و رویه‌های تحلیل را به هم سازگار می‌سازد، همساز باشند. فرآیند پژوهش در پژوهش کیفی خطی نیست. مرحله بعدی به متناسب بودن نمونه اشاره دارد؛ و گردآوری و تحلیل هم‌زمان داده‌ها نیز مرحله بعدی است؛ این ویژگی تعامل متقابل بین آنچه دانسته می‌شود و آنچه باید دانسته شود را شکل می‌دهد و آخرین مرحله اندیشیدن تئوریک^۳ است؛ در گذر انجام پژوهش، ایده‌هایی از درون داده‌ها ظهور می‌کند که در داده‌های جدید مجدداً تأیید می‌شوند. این امر باعث ظهور ایده‌های جدیدی می‌شود که به نوبه خود باید در داده‌هایی که قبلاً گردآوری شده ممیزی پژوهشی شوند. اندیشیدن تئوریک مستلزم نگاه‌های کلان و خرد است که به‌طور مستمر داده‌ها را بازبینی و مجدداً بازبینی می‌کنند و نوعی مبنای محکم برای پژوهش می‌سازند. در این پژوهش از نرم افزار اکسل برای تجزیه و تحلیل بخش ساختاری تفسیری استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

برای جمع‌آوری داده‌های کیفی با ۱۷ نفر خبره مصاحبه انجام شد، که توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها در جدول ۱ آمده است. مطابق جدول زیر بر اساس حیطة کاری، تحصیلات، سابقه کاری، مدت‌زمان مصاحبه و نحوه مصاحبه گزارش شد.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	حیطه کاری	تحصیلات	سابقه فوتبال	زمان مصاحبه (دقیقه)	نحوه مصاحبه
۱	مربی و مشاور فوتبال	کارشناس ارشد تربیت‌بدنی	بله	۳۵	مجازی
۲	خبرنگار ورزشی	کارشناس ارشد مدیریت دانشگاه تهران	خیر	۴۲	مجازی
۳	مدرس دانشگاه	دکتری مدیریت ورزشی	بله	۷۸	حضور
۴	بازیکن و مربی فوتبال	-	بله	۵۲	حضور
۵	داور فوتبال	کارشناسی مهندسی عمران	بله	۳۵	حضور
۶	داور فوتبال	-	بله	۳۶	حضور
۷	استاد دانشگاه	دکتری فیزیولوژی ورزش	بله	۵۸	حضور
۸	استاد دانشگاه	دکتری فیزیولوژی ورزش	بله	۵۲	حضور
۹	استاد دانشگاه	دکتری فیزیولوژی ورزش	بله	۵۰	حضور
۱۰	استاد دانشگاه	دکتری فیزیولوژی ورزش	بله	۵۳	حضور
۱۱	بازیکن و سرمربی فوتبال	-	بله	۴۸	حضور
۱۲	رئیس کمیته آموزش فدراسیون فوتبال	دکتری مدیریت ورزشی	بله	۳۵	مجازی
۱۳	استاد دانشگاه	دکتری مدیریت ورزشی	بله	۶۵	حضور
۱۴	جامعه‌شناس ورزشی	دکتری جامعه‌شناسی	خیر	۴۲	حضور
۱۵	استاد دانشگاه	دکتری مدیریت ورزشی	بله	۴۰	حضور
۱۶	استاد دانشگاه	دکتری مدیریت ورزشی	بله	۴۸	حضور
۱۷	استاد دانشگاه	دکتری مدیریت ورزشی	بله	۵۶	حضور

1 Investigator responsiveness

2 Methodological coherence

3 Thinking theoretically

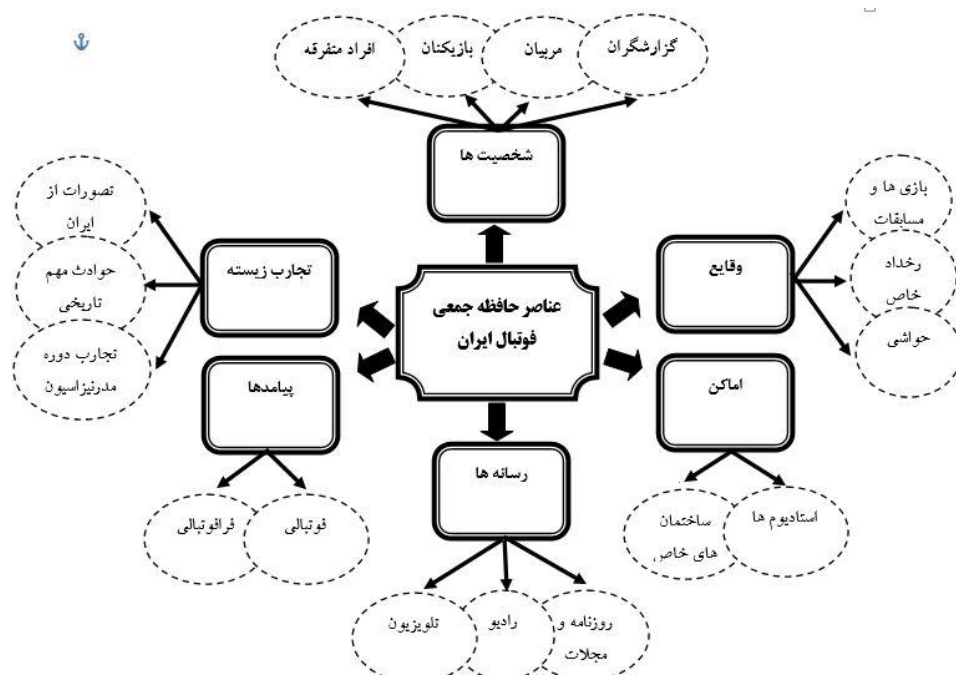
برای انجام تحلیل‌های کیفی ابتدا سعی شد با خواندن چندباره متن مصاحبه‌های انجام شده فهمی کلی از عبارت و مفاهیم موجود در متن حاصل گردد. سپس از طریق کدگذاری باز؛ تعداد ۷۳ کد باز در متون مصاحبه‌ها کشف و علامت‌گذاری شد، کدهای موردنظر به ۱۷ تم فرعی تبدیل شد و تم‌های فرعی نیز بر اساس مشابهت معنایی در ۶ تم اصلی طبقه‌بندی شد، هر کدام از این چهار تم اصلی با موضوعی ویژه سروکار داشتند به عبارتی به حوزه خاصی اشاره می‌کردند. قابل ذکر است که در طبقه‌بندی‌های صورت گرفته (کدها به تم‌های فرعی و سپس تم‌های اصلی) هم جنبه‌های مشاهده‌پذیر و ملموس محتوای متن و هم محتوای پنهان متن در نظر گرفته شده است، جدول شماره ۲ جزئیات تحلیل کیفی را نشان می‌دهد.

جدول ۲. جزئیات کدگذاری

ردیف	تم اصلی	تم فرعی	کدباز
۱	شخصیت‌ها	بازیکنان (بازیکنان قبل انقلاب؛ نسل اول انقلاب، بازیکنان جدید)	۱. ناصر حجازی (دومین دروازه بان برتر آسیا)
			۲. علی پروین (کاپیتان تیم ملی در بازی ایران و آرژانتین در سال ۱۹۷۸)
			۳. همایون بهزادی (یکی از ۵ سرزن برتر جهان شناخته شده است)
			۴. عطا بهمنش
			۵. قلیچ خانی (سه بار قهرمانی آسیا و رکورددار در این موضوع)
			۶. حشمت مهاجرانی
			۷. عزیز اصلی (لقب پیراهن بنفش)
			۸. علی دایی (درگیری با دروازه بان تیم بحرین و مصدومیت شدید)
			۹. علی کریمی (بهترین بازیکن سال فوتبال آسیا ۲۰۰۳)
			۱۰. خداداد عزیزی (گل خداداد عزیزی به استرالیا در سال ۱۹۹۸ و صعود به جام جهانی)
			۱۱. احمدرضا عابد زاده (برترین دروازه بان پس از انقلاب انتخاب شد)
			۱۲. کریم باقری (گلزن ترین هافبک ملی جهان)
			۱۳. مهدی مهدوی کیا (گل پیروزی بخش به آمریکا)
			۱۴. استیلی (گل به آمریکا و شادی همراه با گریه)
۲	وقایع	بازی‌ها و مسابقات	۱۵. رضا قوچان نژاد (گل به کره جنوبی)
			۱۶. طارمی (گل نکردن موقعیت تک به تک در بازی پرتغال)
			۱۷. بیرانوند (گرفتن پنالتی رونالدو)
			۱۸. جواد نکونام (رکورد حضور در جام جهانی)
			۱۹. اشکان دژاگه (ضربه سر خطرناک در مقابل آرژانتین)
			۲۰. کی روش (کل کل‌های جنجالی قبل از بازی)
			۲۱. ویرا (مربی ایران در برابر تیم استرالیا و صعود به جام جهانی فرانسه)
			۲۲. مجید جلالی (مربیگری و سبک خاص صحبت کردن)
			۲۳. مایلی کهن (جنجال‌هایی که به عنوان مربی ایجاد کرد)
			۲۴. رایکوف
۲۵. ویلموتس (پرونده حقوقی و دادن غرامت میلیاردی ایران)			
۲۶. اسکوپچیچ (انتخاب غیرقابل پیش‌بینی و اخراج ناعادلانه نزدیک مسابقات جام جهانی)			
۲۷. فردوسی پور (گزارش عالی فردوسی پور در بازی ایران و مراکش و برد ایران)			
۲۸. جواد خیابانی (گزارشگر بازی ایران و استرالیا)			
۲۹. حمیدرضا صدر (سبک خاص کارشناسی گری فوتبال)			
۳	بازی‌ها و مسابقات	افراد متفرقه	۳۰. صفایی فراهانی
			۳۱. محمد دادکان
			۳۲. علیرضا فغانی (بهترین داور آسیا)
			۳۳. بازی مقابل استرالیا و صعود به جام جهانی
			۳۴. بازی ایران و آمریکا
			۳۵. حضور در جام جهانی ۲۰۱۸ برزیل
			۳۶. بازی ایران و آرژانتین
			۳۷. بازی‌های المپیک کانادا
			۳۸. بازی ایران و بحرین (که منجر به عدم صعود ایران به جام جهانی شد)
			۳۹. ناکامی تیم فوتبال امید ایران
			۴۰. قهرمانی آسیا ۱۹۷۶

کد	مشارکت‌کننده																فراوانی	
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶		۱۷
۵۴							*			*						*		۳
۵۵		*							*									۲
۵۶	*																	۱
۵۷											*					*		۲
۵۸								*										۱
۵۹									*									۲
۶۰					*										*			۲
۶۱					*				*					*				۳
۶۲	*	*				*	*	*		*								۶
۶۳		*				*				*								۳
۶۴		*				*	*											۳
۶۵								*					*					۲
۶۶				*	*									*				۳
۶۷										*								۱
۶۸						*	*											۲
۶۹			*										*					۲
۷۰						*												۱
۷۱			*										*					۲
۷۲										*								۱
۷۳									*			*	*					۲
فراوانی	۱۹	۲۰	۱۶	۱۹	۱۴	۱۵	۲۲	۱۱	۱۵	۲۹	۲۰	۲۴	۲۰	۱۷	۱۶	۱۳	۳۱	۳۲۱

با توجه به ایجاد تم‌های فرعی و اصلی در این مرحله شبکه مضامین بین مفاهیم شناسایی شده ترسیم شد، شبکه مضامین ارتباط میان مفاهیم مختلف شناسایی شده را نشان می‌دهد و به شناخت الگوهای موجود در داده‌ها کمک می‌نماید، شکل ۱ شبکه تماتیک را نشان می‌دهد.

شکل ۱. شبکه مضامین مستخرج از داده‌های کیفی

پس از شناسایی عناصر سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران، مدل ساختاری- تفسیری شاخص‌های ارزیابی به شرح زیر انجام گرفت؛ ابتدا به منظور تشکیل ماتریس تعامل ساختاری عناصر سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران یک ماتریس ۹ در ۹ شامل شاخص‌ها تشکیل و در اختیار نمونه قرار داده شد. اعضای نمونه بر اساس اصول (i و j) زیر ماتریس‌ها را تکمیل کردند.

V: شاخص سطر بر شاخص ستون تأثیر گذار است.
 A: شاخص ستون بر شاخص سطر تأثیر گذار است.
 X: شاخص سطر و ستون در تعامل با یکدیگرند.
 O: شاخص سطر و ستون هیچ ارتباطی با یکدیگر ندارند.

جدول ۴. ماتریس خود تعاملی علائم

پیامد	تجارب زیسته	رسانه‌ها	اماکن	وقایع	شخصیت‌ها
V	V	X	V	X	شخصیت‌ها
X	V	A	A		وقایع
X	O	A			اماکن
V	V				رسانه‌ها
X					تجارب زیسته
					پیامد

ماتریس نهایی از تبدیل ماتریسی خود تعاملی به یک ماتریس دور ارزشی صفر و یکی به دست می‌آید. جدول شماره ۵ ماتریس خود تعاملی دو ارزشی را نشان می‌دهد. برای استخراج ماتریس دریافتی، باید در هر سطر عدد ۱ جایگزین علامت‌های X و V و عدد صفر جایگزین علامت‌های A و O در ماتریس خود تعاملی ساختاری شود. در اینجا از خبرگان خواسته شد در تکمیل جدول نهایی روابط ثانویه را نیز مدنظر داشته باشند. به همین منظور بعضی از ارزش مورد تغییر قرار گرفت.

جدول ۵. ماتریس خود تعاملی اعداد

پیامد	تجارب زیسته	رسانه‌ها	اماکن	وقایع	شخصیت‌ها
۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱	۱	۰	۰	۱	۱
۱	۰	۰	۱	۱	۰
۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱	۱	۰	۰	۰	۰
۱	۱	۰	۱	۱	۰

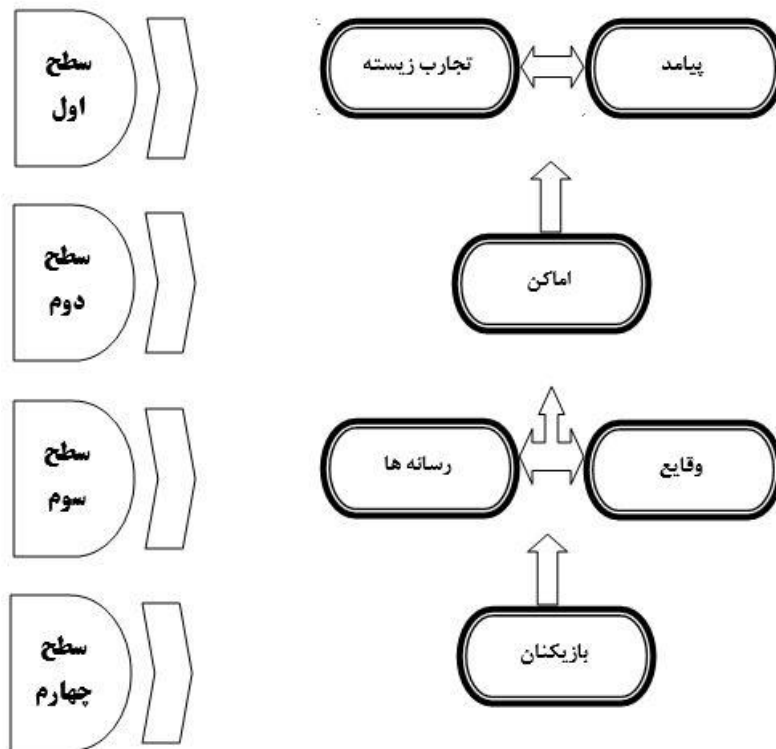
در مرحله بعد برای تعیین سطح شاخص‌ها و اولویت آن‌ها، مجموعه دستیابی و مجموعه پیش‌نیاز برای هر عامل تعیین می‌شود. مجموعه دستیابی هر شاخص شامل شاخص‌هایی می‌شود که از این شاخص تأثیر می‌پذیرند و مجموعه پیش‌نیاز شامل شاخص‌هایی می‌شود که بر این شاخص تأثیر گذارند. این تأثیر و تأثرها با استفاده از ماتریس دستیابی به دست می‌آید. پس از تعیین مجموعه دستیابی و پیش‌نیاز هر شاخص، عناصر مشترک این دو مجموعه برای هر شاخص تعیین می‌شود و در صورت یکسان بودن مجموعه دستیابی با مجموعه اشتراکات، آن شاخص‌ها به عنوان سطح بالا در نظر گرفته می‌شوند. هرچه یک هدف اثرگذاری بیشتری بر سایر اهداف داشته باشد در سطح پایین‌تری قرار می‌گیرد، چراکه مدل تفسیری ساختاری اثرگذاری از پایین به بالاست. به‌طور معمول شاخص‌هایی که مجموعه دستیابی و مجموعه اشتراکات یکسان داشته باشند در یک سطح قرار می‌گیرند. به‌طور کلی جدول زیر اولویت‌بندی و سطح‌بندی شاخص‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۶. خروجی شاخص‌ها/ تمامی سطوح

سطح	اشتراکات	مجموعه پیش‌نیاز (ورودی)	مجموعه دستیابی (خروجی)	شاخص‌ها
چهارم	۴،۵،۸،۹	۱،۲،۴،۵،۶،۷،۸،۹	۳،۴،۵،۸،۹	شخصیت‌ها

شاخص‌ها	مجموعه دستیابی (خروجی)	مجموعه پیش‌نیاز (ورودی)	اشتراکات	سطح
وقایع	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹	۴،۵،۶،۸،۹	۴،۵،۶،۸،۹	سوم
اماکن	۱،۲،۴،۶،۷	۳،۴،۶	۶ و ۴	دوم
رسانه‌ها	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۹	۶،۷،۸،۹	۶،۷،۹	سوم
تجارب زیسته	۱،۲،۳،۴	۱،۵،۶،۷،۸،۹	۱	اول
پیامد	۲ و ۳	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷،۸،۹	۲ و ۳	اول

با توجه به جدول ۶ و سطح‌بندی عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران مشخص شد که ابعاد در چهار سطح قرار دارند. در سطح اول و پایین‌ترین سطح دو مؤلفه تجارب زیسته و پیامد قرار داشت. در سطح دوم مؤلفه اماکن قرار داشت؛ در سطح سوم دو مؤلفه رسانه‌ها و وقایع نیز جای داشتند و در آخرین سطح و مهم‌ترین سطح از نظر نفوذ، شخصیت‌ها قرار داشت. جهت فلش‌ها در هر سطح نشان دهنده اثر دوطرفه مؤلفه‌ها بر یکدیگر را نمایش می‌دهد. جهت فلش‌ها از سطوح بالاتر به سطوح پایین‌تر حاکی از اولویت داشتن سطوح بالاتر و تقدم آنها بر مؤلفه‌های سایر سطوح دارد.

شکل ۲. مدل ساختاری تفسیری عناصر سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران

بحث و نتیجه‌گیری

با انجام مصاحبه با خبرگان در مجموع، ۷۳ عنصر شناسایی شد که حافظه جمعی فوتبال ایران را شکل می‌دهد. کدهای موردنظر به ۱۷ تم فرعی و ۶ تم اصلی طبقه‌بندی شدند. اولین تم فرعی شناسایی‌شده، بازیکنان بودند که پرتکرارترین عوامل نیز همین مفهوم بود. بدین معنی که فوتبال دوستان ایرانی با شنیدن تیم ملی فوتبال، تداعی‌گر خاطراتی می‌شوند که بازیکنان، نقش اصلی را بر عهده دارند. در پژوهش نومراتو و سبوودا (۲۰۲۱) نیز نشان دادند که قهرمانان ورزشی بخش مهمی از حافظه جمعی و جنبه‌های اجتماعی-فرهنگی و نمادین «سنتی» فوتبال را نشان می‌دهد. در این پژوهش، بازیکنان به سه دسته تقسیم شدند. برخی از بازیکنان که به حافظه جمعی فوتبال دوستان ایرانی خطور می‌کردند، مربوط به بازیکنان قبل انقلاب بودند و اکثر افرادی که این بازیکنان را در زمره حافظه جمعی بیان کردند، سن بیشتری نسبت به سایر خبرگان داشتند. از مهم‌ترین بازیکنان قبل انقلابی که حافظه جمعی فوتبال ایران را شکل می‌دهند، می‌توان به

ناصر حجازی، علی پروین، همایون بهزادی و قلیچ خانی اشاره کرد. جالب است که هرکدام از این افراد به دلیل رفتار یا مجموعه‌ای از رفتارها مورد توجه مردم قرار گرفته‌اند و در ذهن مردم باقی ماندند. به‌عنوان مثال در مورد مرحوم ناصر حجازی، حضور او در انتخابات ریاست جمهوری و انتخاب وی به‌عنوان یکی از مردان خوش‌چهره کشور بیشتر مورد توجه و حافظه جمعی بود تا حضور او در دروازه تیم منچستر یونایتد. این نشان می‌دهد که مسائل فوتبالی می‌تواند تأثیر زیادی در جنبه‌های دیگری بگذارد. بازیکنان اوایل انقلاب نیز سهم عمده‌ای در حافظه جمعی فوتبال کشور داشتند که مهم‌ترین آن‌ها علی دایی، علی کریمی، کریم باقری، خداداد عزیزی، حمید استیلی و احمد رضا عابد زاده بود که هرکدام از آن‌ها، به‌نوعی داستان زندگی منحصر به فرد و جذاب خودش را برای فوتبال دوستان ایرانی دارد و هم‌اکنون به‌عنوان اسطوره‌های ورزشی نیز شناخته می‌شوند. پس جای تعجب نیست که ادعا کرد، افرادی در حافظه جمعی مخاطب شکل می‌گیرند، که نه تنها معروف باشند، بلکه محبوبیت نیز داشته باشند. در نهایت بازیکنان جدید نیز سهمی در حافظه جمعی فوتبال ایران داشتند که مهم‌ترین آن‌ها گرفتن پناحتی رونالدو توسط بیرانوند، و گل نکردن آخرین موقعیت جام جهانی ۲۰۱۸ توسط مهدی طارمی بود. جالب است که یکی از این اتفاقات شیرین و دیگری تلخ است. پس می‌توان نتیجه گرفت، تنها اتفاقات مثبت سازنده حافظه جمعی فوتبال نیست و بلکه در برخی مواقع اتفاقات منفی نیز در یاد و خاطره مردم باقی می‌ماند؛ مثال‌های جهانی که می‌توان برای این مورد زد، حادثه هیلزبرو لیورپول، سقوط هواپیمای منچستر یونایتد، گل دست خدا مارادونا و ... است.

دومین تم فرعی شناسایی شده در حافظه جمعی فوتبال ایران، مربیان هستند. بدون شک فوتبال کشور ما در دوره‌های مختلف با مربیان ایرانی و خارجی زیادی کار کرده است و هرکدام از آن‌ها به شیوه‌ای در ذهن و حافظه مردم ایران باقی ماندند. از این رو منطقی است که بخشی از حافظه جمعی فوتبال ایران مربوط به مربیان باشد. بسیار جالب است که برخلاف بازیکنان که حافظه جمعی مربوط به بازیکنان گذشته بیشتر از بازیکنان جدید بود، اما در این مؤلفه، مربیان جدید نقش بیشتری در شکل‌گیری حافظه جمعی فوتبال ایران را داشتند. البته منطقی و قابل توجه می‌باشد، زیرا در سال‌های اخیر، فوتبال کشور درگیری‌های زیادی با مربیان خارجی داشته و حتی با پرونده‌های پیچیده و جریمه‌های سنگینی روبه‌رو شده است که به‌نوبه خود در ذهن هر فوتبالی می‌ماند. از جمله پرونده ویلموتس، حاشیه‌های کپروش در ۸ سال مربی‌گری، برکناری اسکوپچ دو ماه مانده به جام جهانی و ویرا که مربی ایران در برابر تیم استرالیا بود. به طور کلی این مضمون نیز بخشی از حافظه جمعی فوتبال ایران را شکل می‌دهد. سومین تم فرعی شناسایی شده مربوط به گزارشگران و خبرنگاران است. بدون شک کسی از فوتبال دوستان ایرانی نیست که گزارشگری جواد خیابانی در بازی ایران استرالیا را فراموش کند، یا از گزارشگری خاص عادل فردوسی پور لذت نبرد و حتی تحلیل‌های حمیدرضا صدر را با آن لحن به‌خصوص خود و روایت‌گری‌هایش فراموش کرده باشد. از این رو نمی‌توان حافظه جمعی فوتبال ایران را تنها مختص افراد بازیگر دانست و افراد پشت‌صحنه نیز گاهی باعث شده‌اند حافظه جمعی در فوتبال ملی ایران شکل بگیرد. چهارمین تم فرعی شناسایی شده به افراد متفرقه اشاره دارد که مهم‌ترین آن‌ها به صفایی فراهانی، محمد دادکان رئیس سابق فدراسیون فوتبال و علیرضا فغانی اشاره کرد. چهارمین تم فرعی شناسایی شده در زیرمجموعه تم اصلی شخصیت‌ها قرار داشت و بیان می‌کند که بخش عمده‌ای از حافظه جمعی فوتبال ایران را شخصیت‌هایی شکل می‌دهد که در بازه‌های زمانی متفاوت، در فوتبال ایران نقش داشته و در ذهن مخاطب باقی می‌مانند.

پنجمین تم فرعی شناسایی شده، بازی‌ها و مسابقات است. تا حدودی با پژوهش نورماتو و سووودا (۲۰۲۱) همسو است. زیرا نشان داد تراژدی‌ها نقش عمده‌ای در حافظه جمعی فوتبال دارد و به‌نوعی در مسابقات و بازی‌هاست که تراژدی‌های اصلی ساخته می‌شود و تبدیل به تاریخ خواهد شد. حافظه جمعی فوتبال ایران بسیار از این مسابقات و بازی‌ها دارد که هرکدام تداعی‌کننده خاطرات زیادی برای نسل‌های متفاوت فوتبال ایران است. از مهم‌ترین مسابقات گذشته می‌توان به بازی ایران و استرالیا اشاره نمود، بازی ایران و آمریکا در جام جهانی، بازی ایران و بحرین که منجر به عدم صعود ایران به جام جهانی شد یا حتی قهرمانی ایران در آسیا اشاره کرد. اما مسابقات جدیدی هستند که در یاد و خاطره مردم می‌باشد. مانند بازی خوب ایران مقابل آرژانتین در جام جهانی ۲۰۱۴ اشاره کرد. به‌طور کلی مسابقات نقش زیادی در به یادآوری هواداران دارد و گاهی مشاهده می‌شود که در مورد یک بازی که سال‌ها گذشته است، هنوز بحث و تبادل نظر می‌شود و تداعی خاطرات آن، برای همه شیرین و جذاب است، گویی که به‌تازگی اتفاق افتاده است. و این ثمره حافظه جمعی است که باعث می‌شود خاطرات نه تنها کهنه شوند، بلکه تازه بمانند و همیشه با افراد باقی بمانند. حواشی ششمین تم فرعی شناسایی شده است که حافظه جمعی فوتبال ایران را تشکیل می‌دهد. البته حاشیه جزء جدایی‌ناپذیر از فوتبال محسوب می‌شود و به‌تنهایی نمی‌توان آن را در حافظه جمعی قلمداد کرد،

اما حواشی که در ذهن باقی بماند یا اثراتی در نتیجه گذاشته باشد، بخشی از حافظه جمعی فوتبال ما را تشکیل داده است. به عنوان مثال اعتراض بازیکنان ایران در بازی مقابل ژاپن که باعث شد ایران گل بخورد و از رفتن به فینال بازماند، یکی از حواشی است که در ذهن تمامی مردم ایران باقی خواهد ماند؛ درگیری رامین رضاییان و استفاده از سبک روحیه تیمی برای برهم ریختن تمرکز رونالدو نیز یکی دیگر از همین حواشی است. به طور کلی حاشیه‌های زیادی وجود ندارد که در حافظه جمعی مردم ما ثبت شده باشد و محدود به همین سه مورد بیان شده است. رخدادهای خاص یکی دیگر از مضامین فرعی شناسایی شده است. این نتیجه با تحقیق نومراتو و سووودا (۲۰۲۱)، و گرول (۲۰۱۵) همسو است. اتفاقات خاص در هر رشته ورزشی، در هر مکانی، در هر رویدادی و در زمانی ممکن است اتفاق بیفتد و باعث شود که در ذهن افراد باقی بماند و همان طور که از اسم آن مشخص است، خاص است. به عنوان مثال در مراسم اسکار سال ۲۰۲۱، ویل اسمیت بازیگر مشهور آمریکایی با زدن سیلی به مجری برنامه بسیار خبرساز شد و در حافظه تاریخی اسکار ثبت شد. از قبیل این اتفاقات در فوتبال کشور ما نیز کم نبوده است. از حضور جیمی جامپ در بازی ایران استرالیا گرفته، تا گل دقیقه آخر مسی به ایران در جام جهانی که همگی به دلایل متفاوتی در ذهن مردم باقی مانده‌اند. سه مضمون بازی‌ها و مسابقات، حواشی و رخدادهای خاص، در دسته مضمون اصلی وقایع قرار گرفته است.

استادیوم‌ها دیگر تم فرعی شناسایی شده است. بوتیکاوا (۲۰۱۸) بیان کردند استادیوم‌های فوتبال برای بسیاری از طرفداران فوتبال نه تنها مترادف با وابستگی ورزشی است، بلکه با هویت محلی نیز در ارتباط است. استادیوم‌ها فضای نهایی را برای ایجاد یک حافظه جمعی مشترک - از طریق برخوردهای اجتماعی، مذاکرات و همچنین جشن‌های متقابل فراهم می‌کنند. با این حال، آن روایت‌های مشترک معمولاً زمانی که باشگاه به استادیوم جدیدی نقل مکان می‌کند، تغییر می‌کند، و نوستالژی بر مزایای عینی مکان جدید غلبه می‌کند. ۴ ورزشگاه در داخل کشور در حافظه جمعی فوتبال ایران نقش دارند که می‌توان به ورزشگاه آزادی، امجدیه، یادگار امام تبریز و تختی تهران اشاره کرد و ورزشگاه ملبورن نیز که تداعی کننده بازی ایران استرالیا است، در حافظه جمعی فوتبال ایران شکل گرفته است. ساختمان‌های خاص نیز یکی دیگر از مضامین فرعی در ساخت حافظه جمعی فوتبال ایران است که می‌توان به ساختمان فدراسیون فوتبال و موزه فوتبال آذربایجان اشاره کرد. این دو مضمون فرعی در دسته اماکن قرار گرفت. مضمون اصلی بعدی شناسایی شده، رسانه‌ها بودند که در ۳ تم فرعی خلاصه می‌شدند. روزنامه‌ها و مجلات یکی از مفاهیمی است که از عناصر سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران نقش دارد. به عنوان مثال روزنامه گل آقا با به تصویر کشیدن کاریکاتور بازیکنان مطرح و با نمایش طنز، هنوز در ذهن بسیاری از افراد باقی مانده است. رادیو و تلویزیون نیز از دیگر مضامین شناسایی شده هستند که در حافظه جمعی فوتبال ایران نقش دارند. اما باید این نکته را بیان کرد که رسانه‌ها به خودی خود سبب ساخت حافظه جمعی نمی‌شود بلکه ابزاری است که اگر وجود نداشت، هیچ‌یک از موارد بالا در ذهن مخاطب باقی نمی‌ماند. از این رو به عنوان یک عامل مستقل از حافظه جمعی فوتبال ایرانی به آن اشاره شد. از مهم‌ترین برنامه‌هایی که در ذهن مخاطب مانده و حافظه جمعی را شکل داده، برنامه نود، گزارشگری‌های عطا بهمنش در رادیو و حتی برنامه فوتبال ۱۲۰ است. در پژوهش شمس کوشکی و دادبخش (۱۳۹۷) نیز نشان دادند که ابزار رسانه‌ای نقش زیادی در تولید و باز نشر حافظه جمعی دارد که با این نتیجه همسو است.

یکی دیگر از مضامین اصلی شناسایی شده، تجارب زیسته بود. تجارب زیسته نقش غیرمستقیم ولی بالایی در حافظه جمعی دارد و شاید به طور مستقیم به فوتبال مربوط نباشد، اما اثر آن در تمامی جنبه‌های فوتبال نمایان است. به عنوان یکی از مضامین فرعی این مفهوم، تصورات از ایران بزرگ است. که به خاطر وسیع بودن ایران از نظر قلمرو تاریخی و حکمرانی حکومت ایران بر بخش‌های زیادی از کشورهای همسایه، خیلی از بازی‌های فوتبال را ما نوعی جنگ تاریخ می‌بینیم. به همین دلیل است که بازی‌های ایران با کشورهای حاشیه خلیج فارس همیشه خاص و حساس است. یا حوادث مهم تاریخی نیز در حافظه جمعی فوتبال ما نقش دارد. به عنوان مثال با وقوع انقلاب اسلامی، برخی تفاوت‌ها در ایدئولوژی‌ها به وجود آمد که در فرهنگ فوتبال نیز به نمایش گذاشته شد. در نهایت آخرین مفهوم اصلی به پیامدها اشاره دارد. پیامدها را در دو دسته فوتبالی و فرا فوتبالی می‌توان دسته‌بندی کرد. مسائل فوتبالی مانند انتظار برد همیشگی داشتن، عدم تحمل باخت به ویژه در بازی مقابل تیم‌های عربی و نسبت دادن برد به نژاد برتر بودن است. فرا فوتبالی نیز به برقراری ارتباط بین مسائل فوتبال با زمینه‌های فرهنگی اشاره کرد. با این تفاسیر مشخص می‌شود که عوامل سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران نیز تنها به مسائل فوتبالی و اتفاقات ختم نمی‌شود و در برخی موارد ریشه در تاریخ دارد.

در نهایت نتایج مدل سازی ساختاری تفسیری نشان داد که عناصر سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران در چهار سطح قرار دارد. در سطح چهارم و مهم ترین سطح، شخصیت ها قرار داشتند. این یافته کاملاً منطقی می باشد. زیرا مهم ترین عنصر سازنده خاطرات برای افراد، شخصیت ها هستند و بدون وجود شخصیت ها (بازیکنان، مربیان، گزارشگران و افراد متفرقه) هیچ خاطره ای در ذهن هواداران باقی نمی ماند و بازیگران اصلی که باعث وبانی تمامی اتفاقات هستند، همین شخصیت ها می باشند. بدون وجود بازیکنان، وقایع خاص اتفاق نمی افتد، رسانه ها توجهی به ورزش یا فوتبال نمی کنند، مردم دنبال الگوسازی نمی روند و طرفداران برندهای شخصی وجود نخواهد داشت. از این رو یافته حاضر توجیه می شود که مهم ترین عنصر سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران، شخصیت ها هستند. در سطح سوم مدل ساختاری تفسیری، دو عامل رسانه و وقایع قرار داشتند. در توجیه این یافته می توان بیان کرد که بدون وجود رسانه، نمی توان خاطره سازی کرد و در حافظه جمعی تثبیت کرد. همان طور که هنوز سال ها است افراد از خاطرات دربی پرسپولیس استقلال در گذشته می گویند ولی به دلیل نبودن فیلم، عکس یا صحنه ای، در ذهن تمامی افراد حک نشده است و فقط مربوط به کسانی است که در آن دوره بوده اند و خود تجربه اش کردند. از این نظر رسانه نیز نقش مهمی در عناصر سازنده حافظه جمعی فوتبال ایران دارد. از طرفی وقایع نیز مهم است. بازیکنان که در سطح قبلی قرار داشتند، وقایع را به وجود می آورند؛ حال این وقایع ممکن است به صورت بازی و مسابقات باشد، به صورت حواشی باشد یا اتفاق خاصی افتاده باشد. در هر صورت وقایع به خوبی در ذهن مخاطب حک می شود و به همین دلیل در سطوح بالای مدل ساختاری تفسیری قرار گرفته است. در سطح دوم، مؤلفه اماکن قرار داشت. اماکن همان طور که بیان شد بیشتر در ذهن مخاطبانی حک می شود که در رویدادها حضور فیزیکی داشتند و به همین دلیل است که در سطوح پایین تری قرار گرفته است و بدون شک همه تجربه های افرادی که در ورزشگاه آزادی، امجدیه یا تختی بودند را درک نمی کنند. در سطح اول و کمترین نقش از نظر نفوذ دو مؤلفه پیامد و تجارب زیسته قرار داشت. همان طور که بیان شد این دو مؤلفه به طور غیرمستقیم در حافظه جمعی فوتبال ایران نقش دارند و بعضاً به صورت ایدئولوژیک تأثیر خود را گذاشته اند، از این رو منطقی است که درجه نفوذ پایین تری نسبت به بقیه موارد داشته باشند. در یک نتیجه گیری کلی باید ذکر کرد که فوتبال ایران از حافظه جمعی خوبی برخوردار است و فوتبال دوستان خاطرات زیادی از فوتبال ایران در ذهن خود دارند که نشان می دهد که می توان از این هویت یابی خوب در جهت تحقق اهداف استفاده نمود. با توجه به نتایج پژوهش و همچنین اثراتی که عناصر حافظه جمعی فوتبال ایران بر مخاطب می گذارد، پیشنهادهای زیر ارائه می گردد.

1. پیشنهاد می شود از عناصر حافظه جمعی در تصویرسازی مثبت و بالا رفتن انرژی و انگیزه بازیکنان جوان استفاده نمود.
2. پیشنهاد می شود از عناصر حافظه جمعی در توسعه انسجام ملی استفاده نمود. بدین منظور باید برنامه هایی برای پخش اتفاقات تاریخی و تلخ و شیرین فوتبال ایران ساخت تا مخاطب با این برنامه ها هم ذات پنداری کند.
3. پیشنهاد می شود از آنجایی که عناصر حافظه جمعی در برخی موارد به منطقی فکر کردن افراد منجر می شود، سعی شود از این طریق به فوتبال پایه نیز آموزش داده شود که تاریخ فوتبال ایران چه بوده و چه مسیرهایی با توجه به حافظه تاریخی، می تواند مفید و چه مسیرهای می تواند مخرب باشد.
4. پیشنهاد می شود از عناصر حافظه جمعی استفاده شود و از تجارب آن برای بهبود برنامه ریزی، اهمیت بیشتر به هواداران، تکرار نکردن اشتباهات و سیاست گذاری بهتر استفاده نمود.

در این پژوهش نیز مانند تمامی دستاوردهای علمی، محققان با محدودیت های غیر قابل کنترل از قبیل فقدان مطالعات علمی در حوزه حافظه تاریخی و جمعی ورزش ایران به خصوص فوتبال و دشواری مقایسه نتایج و عدم همکاری برخی از خبرگان یا دشواری دسترسی به آن ها روبرو بودند که در این راستا عناوین پژوهشی زیر برای محققان آتی پیشنهاد می شود.

- شناسایی اثرات حافظه جمعی در موفقیت فوتبال ملی ایران
- شناسایی عناصر حافظه جمعی ورزش ایران
- ارائه الگوی توسعه حافظه جمعی فوتبال ایران
- مقایسه تطبیقی عناصر سازنده حافظه جمعی فوتبال دنیا با ایران
- تبیین نقش حافظه جمعی فوتبال ایران در موفقیت های بین المللی ورزشی

تقدیر و تشکر

نویسندگان این مقاله؛ تشکر و قدردانی خود را از کلیه مشارکت‌کنندگان در پژوهش به خاطر ارائه دیدگاه‌ها و نظرات ارزشمندشان اعلام می‌دارند.

References

- Abăseacă, R. (2018). Collective memory and social movements in times of crisis: The case of Romania. *Nationalities Papers*, 46(4), 671-684.
- An, L., & Hong, F. (2021). Body experience imagination: the collective memory of Chinese martial arts. In *Indigenous Sports History and Culture in Asia* (pp. 81-95): Routledge.
- Assmann, J. (2008). Communicative and Cultural Memory. *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Edited by Astrid Erll, Ansgar Nünning. Berlin.
- Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*: Cambridge University Press.
- Bairner, A. (2008). The cultural politics of remembrance: sport, place and memory in Belfast and Berlin. *International journal of cultural policy*, 14(4), 417-430.
- Botiková, Z. (2018). 'Stand up, if you're a Zbrojovka fan!': collective memory, fan engagement and one football stadium. *European Journal for Sport and Society*, 15(4), 316-331.
- Bouandel, Y., & Amara, M. (2021). Moments and memories: Football and state narratives in Algeria. In *Moments, Metaphors, Memories* (pp. 188-198): Routledge.
- Brandt, C., & Hertel, F. (2017). Introduction: Rivalry and cooperation in football. In *Football Fans, Rivalry and Cooperation* (pp. 1-16): Routledge.
- Brentin, D. (2016). Ready for the homeland? Ritual, remembrance, and political extremism in Croatian football. *Nationalities Papers*, 44(6), 860-876.
- Cleland, J., Doidge, M., Millward, P., & Widdop, P. (2018). Collective action and football fandom: A relational sociological approach: Springer.
- Cronin, M. (2019). Loss, protest, and heritage: Liverpool FC and Hillsborough. In *Sport and Protest* (pp. 95-109): Routledge.
- Dmowski, S. (2015). Football sites of memory in the Eastern Bloc 1945–1991. In *European football and collective memory* (pp. 171-184): Springer.
- Fitzpatrick, D. (2023). 'Football Remembers'—the Collective Memory of Football in the Spectacle of British Military Commemoration. *Journal of War & Culture Studies*, 16(1), 57-79.
- García, B., & Zheng, J. (2017). *Football and supporter activism in Europe: whose game is it?*: Springer.
- Groll, M. (2015). UEFA Football Competitions as European Sites of Memory—Cups of Identity? In *European Football and Collective Memory* (pp. 64-84): Springer.
- Hodges, A., & Brentin, D. (2018). Fan protest and activism: Football from below in South-Eastern Europe. *Soccer & Society*, 19(3), 329-336.
- Hodgkin, K., & Radstone, S. (2017). Introduction: contested pasts. In *Memory, History, Nation* (pp. 1-22): Routledge.
- Janalizadeh Chub Basti, H., Aliverdinia, A., & Farzbod, M. M. (2018). Sociology of Collective Memory: Paradigmatic or Nonparadigmatic Field of Study? *Strategy for Culture*, 10(40), 37-70. (In Persian).
- Kazemi, K., & Mostafapour, A. (2013). Kurds' Collective Memory and its Relation with the System of Identity (Case Study of Boukan City). *Iranian Journal of Sociology*, 15(1), 142-172. (In Persian).
- Kubal, T., & Becerra, R. (2022). Social Movements and Collective Memory. *Sociology Compass*, 8(6), 865-875.
- Mills, R. (2016). "The pitch itself was no man's land:" Siege, Željezničar Sarajevo Football Club and the Grbavica Stadium. *Nationalities Papers*, 44(6), 877-903.
- Millward, P. (2011). *The global football league: Transnational networks, social movements and sport in the new media age*: Springer.
- Numerato, D. (2018). *Football fans, activism and social change*: Routledge.
- Numerato, D., & Giulianotti, R. (2018). Citizen, consumer, citimer: The interplay of market and political identities within contemporary football fan cultures. *Journal of Consumer Culture*, 18(2), 336-355.
- Numerato, D., & Svoboda, A. (2021). Collective memory and social movements: Football sites of memory in supporters' activism. *Sociology of Sport Journal*, 39(1), 99-107.
- Perasović, B., & Mustapić, M. (2014). Football, politics and cultural memory: The case of HNK Hajduk Split. *Культура/Culture*(6), 51-62.
- Pyta, W. (2015). Introduction: Football memory in a European perspective. In *European football and collective memory* (pp. 1-17): Springer.

- Shams Kooshki, E., & Dadbakhsh, M. (2018). The Role of Social Networks in the Historical Memory of the Iranian Society (Case Study of Telegram Social Network). *Cultural History Studies (Pejuhesh Nameh Anjoman-e Iraniye Tarikh)*, 9(35), 93-114. (In Persian).
- Stauff, M. (2019). 'History in the Making': Sports and the Serialized Production of Collective Memory. *Erdélyi Társadalom*, 17(01), 9-20.
- Zokaei, M. S. (2012). Cultural Studies and Memory Studies. *Journal of Iranian Social Studies*, 5(3), 72-96. (In Persian).